

НАРАТИВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ЖИТТЄВОГО ДОСВІДУ

Колобова І. Б.

аспірант лабораторії когнітивної психології

Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України

вул. Паньківська, 2, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-6472-3983

ideal-p@ukr.net

Ключові слова:

*нарративізація досвіду,
нарративне конструювання,
інтерпретаційні стратегії,
досвід розірвання шлюбу,
кризовий стан.*

У статті представлено дослідження нарративного конструювання життєвого досвіду, зокрема досвіду розірвання шлюбу розлученими жінками. У психолого-герменевтичному контексті запропоновано розуміння нарративного конструювання як основного типу дискурсивного конструювання досвіду, що забезпечує текстову об'єктивацію та впорядкування життєвих подій.

Метою статті є виявлення психологічних особливостей інтерпретаційних стратегій нарративного конструювання події розірвання шлюбу жінками.

Показано, що структура організації життєвого досвіду та видів його інтерпретації впливає на формування перспективи особистості і на майбутній розвиток. Узагальнено розвивальні функції кризового стану, відображеного в автобіографічному нарративі, а саме: перевизначення ідентичності; активізація пошуку нових смислів; перегляд мотиваційно-ціннісної сфери; зміна часо-просторової організації життя, створення нових моделей бажаного «Я». Основною умовою активізації інтерпретаційних процесів є відкритість новому досвіду, готовність до трансформацій і самозмін. Представлено основні типи інтерпретаційних стратегій, що мають індивідуальну специфіку, зумовлену соціокультурним впливом і смисловим збагаченням нарації у процесі життєздійснення, нарративною компетентністю та сформованістю метакогніцій.

Зазначено, що серед виявлених у результаті дискурсивного аналізу п'яти стратегій («драматична», «декларативна», «прагматична», «акузаційна» та «аналітична») ознаками продуктивності наділені «аналітична» та «прагматична» стратегії, що включають розуміння позиції іншої сторони, інтелектуальне моделювання та зважування, усвідомлення факту вичерпаності минулого досвіду. Загальною характерною ознакою «демонстративної», «декларативної» та «акузаційної» стратегії нарративного конструювання є переважання фактологічної інформації, а також викривлення чи навіть сплюснення реальності внаслідок перетворення оповіді на «тільки про себе» чи «тільки про іншого». У такому випадку нарративізація досвіду не використовується як інструмент продуктивного переосмислення.

NARRATIVE CONSTRUCTION OF LIFE EXPERIENCE

Kolobova I. B.

Postgraduate Student at the Laboratory of Cognitive Psychology

G. S. Kostiyk Institute of Psychology of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Pankivska str., 2, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-6472-3983

ideal-p@ukr.net

Key words: *a narrative on experience, narrative construction, interpretive strategies, experience, divorce, a crisis state.*

The article studies narrative construction of life experience, in particular, a divorce as it was experienced by divorced women. We understand narrative construction in the psychological-hermeneutic context as the main type of discursive construction of experience, which provides textual objectification and ordering of life events. The article aim is to reveal the psychological features of interpretive strategies used by women at their narratives on divorces.

The structure of life experience organization and types of life experience interpretation influences a perspective formed by an individual, and thus their future development. The developmental functions of a crisis state reflected in an autobiographical narrative are generalized, namely: redefinition of identity; intensification of searches for new meanings; revision of the motivational-value sphere; changed space-time organization of life, creating new models of desired Self. The main condition intensifying interpretive processes is openness to new experiences, readiness for transformations and self-changes. The main interpretive strategies are presented, their specifics is conditioned by socio-cultural influences and semantic richness of a narrative at a life path, narrative competence and formed meta-cognition.

Five strategies were determined “dramatic”, “declarative”, “pragmatic”, “accusatory” and “analytical”; among them, the “analytical” and “pragmatic” strategies have productive characteristics, such as understanding of other party’s positions, intellectual modelling and weighing, awareness of the fact of exhaustion of past experience. A common feature of “demonstrative”, “declarative” and “accusatory” strategies of narrative construction are a predominance of factual information and a distorted or even flattened reality due to a narrative transforming to a story “only about oneself” or “only about another”. In this case, a narrative on experience does not become a tool for productive rethinking.

Постановка проблеми. Конструктивістський підхід до об’єктивації реальності, теоретичною основою якого є напрацювання П. Бергера та Т. Лукмана, розглядає особистість як активного учасника творення соціальної та індивідуальної реальності. Соціально-конструктивістський напрям розглядає особистість, зокрема її гендерний аспект, як «соціальний конструкт, результат взаємодії особистості з соціумом, культурою, декларованими гендерними ідеологіями й прихованими, неусвідомлюваними гендерними очікуваннями, що постійно перебудовується й коригується у сфері чоловічо-жіночих взаємин, розповсюджуючись на всі контексти особистісної самореалізації [14, с. 204].

Використання наративу як засобу конструювання смислів і досвіду нині є однією з основних

методологічних практик наративної психології (Т. Сарбін). У руслі психолого-герменевтичного підходу наратив постає головним засобом дослідження процесів розуміння, інтерпретації та реінтерпретації життєвого досвіду, з огляду на те, що він є текстовим репрезентантом внутрішніх переживань і міркувань.

У момент, коли життя об’єктивується в тексті, відбувається не тільки процес реконструкції автором свого минулого, а також його інтерпретація та демонстрація оточенню системи власних життєвих смислів і цінностей. У психологічній науці дослідники використовують автобіографічний наратив для вивчення когнітивних схем конструювання смислу (Дж. Брунер, Д. Макадамс), для аналізу конструювання ідентичності (Е. Окс, А. Гіденс, Ю. Зайцева), для дослідження екзистенціальної

логіки побудови життєвих історій (О. Сапогова), рефлексії життєвого шляху (М. Клементьева). «Я–текст» вважається основним інструментом у процесі творення життєвої стратегії та самопроєктування (Н. Чепелева, С. Рудницька). Вивченню досвіду буденного життя жінок у межах наративного підходу присвячено праці О. Сосіс, де вона зазначає про вплив соціальних і культурних дискурсів на інтерпретацію жінками свого досвіду.

Аналіз особливостей розуміння особистого досвіду жінками виявив, що у процесі інтерналізації проблемного досвіду формується проблемно-насичений наратив, який дезактивує засоби подолання стресу, ускладнює подолання психологічних наслідків, затягує перехідний етап самоперебудови. З огляду на велику кількість досліджень, поза увагою науковців залишається питання, присвячене психологічним особливостям наративного конструювання кризових життєвих подій, зокрема досвіду розірвання шлюбу у розлучених жінок.

Мета статті – виявити психологічні особливості наративного конструювання досвіду розірвання шлюбу розлученими жінками.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння поняття автобіографічного наративу Т. Хабермас і С. Блак розмежовують два основні його вияви: розповіді про життя (повні продукти життєвої історії) та автобіографічні міркування (процес, за допомогою якого історія життя оформлюється й використовується надалі). Обидва вияви пов'язані з часом і соціальним контекстом [16, с. 780].

М. Бахтін також вбачав у наративі дві події: подію, про яку йдеться, та подію її розповідання, що відбуваються в різних просторово-часових умовах, але одночасно єдині у свої подієвій повноті, яка сприймається нероздільно [2, с. 403]. Те, що лежить в основі смислової єдності цих двох подій, можна віднести до індивідуальної нарації. Тому наративне конструювання досвіду відбувається у двох наративних просторах: у просторі опису події (де, як, коли) і у просторі значень (навіщо, чому, як буде далі).

Наративне конструювання насамперед включає технологію наративізації досвіду для відтворення життєвої історії у вигляді нарації та власне наративу, що включає низку метакогнітивних процесів: смислову інтеграцію, впорядкування та лінеаризацію подій, переведення інтерпретації в текстову форму. Наратив у цьому випадку є не повноцінним наративом, а фактором його породження, внутрішньою концептуальною формою [13].

Основним механізмом наративного конструювання є інтерпретація, що забезпечує організацію досвіду у смислові дискурсивні структури через накладання інтерпретаційних схем. У побуто-

вому досвіді використання інтерпретаційних схем може носити невідрефлексований характер, але у випадку виникнення складних життєвих обставин, зустрічі з незнайомим досвідом вони відхиляються через смислову «розбіжність» і вичерпання можливостей використання або накладаються таким чином, що виникає інтерпретаційний конфлікт, за яким слідує необхідність перебудови всієї смислової системи [1, с. 14].

Н. Чепелева підкреслює, що необхідність переосмислення загострюється в період кризових, переламних подій, у яких людина стикається з ситуаціями, що умовно можна назвати «перервною ідентичністю» [11, с. 28]. Є. Бурмістрова зазначає, що ознакою внутрішньої кризи є дефіцит смислу, який виникає в результаті викреслювання частини життєвих цінностей і вимагає як альтернативного виходу повну модифікацію особистості [3, с. 17].

Як зазначають дослідники, у період кризових ситуацій відбувається низка одночасних процесів, а саме:

- 1) перевизначення ідентичності (В. Нуркова);
- 2) часткова чи повна відмова слідувати соціальним нормам і шаблонам (В. Нуркова);
- 3) активізація пошуку нових смислів (поява задачі на смисл) (О. Леонтьєв);
- 4) перегляд мотиваційно-ціннісної сфери (Є. Бурмістрова);
- 5) створення нових моделей бажаного «Я» (Ю. Зайцева);
- 6) зміна просторово-часової організації життя (М. Крослі).

Таким чином, окрім очевидного впорядкування життєвої історії, наратив виконує низку важливих функцій, до яких можна віднести смислоутворювальну (усвідомлення, узгодження основних смислів досвіду, породження авторського ставлення в контексті історичного, культурного та соціального буття); конституювальну (відбудова власної Я-концепції в контексті особистої та сімейної історії), розвивальну (конструювання себе, своїх життєвих програм і перспектив через засвоєння наративів культури), захисну (перенесення внутрішньої травми у зовнішню історію, що зменшує переживання) [14, с. 51].

На думку багатьох дослідників, наративізація досвіду уможливорює використовувати кризовий стан як чинник розвитку особистості за умови використання специфічних компетентностей наратора в період активного конструювання досвіду (Й. Брокмеєр, Н. Чепелева, О. Шиловська). На думку К. Гуцол, оволодіваючи наративною компетентністю, людина стає здатною конструювати власний досвід як автор свого життя, створювати свої смислові системи, на базі яких буде життєві та особистісні проєкти [4, с. 38].

Розрив сімейно-шлюбних зв'язків вважається однією з найбільш психотравмуючих подій у житті. Шаблони реагування на досвід, способи його конститування, рівень стереотипності та інші мовленнєві компетентності мають певні особливості залежно від статевої належності. Вважається, що жінки легше розповідають про події життя на тлі всієї історії, краще пам'ятають своє дитинство і тих людей, з якими були пов'язані.

За результатами емпіричного дослідження О. Донець, розлучені жінки, на відміну від заміжніх, демонструють дефіцит цілеспрямованості, задоволеності самореалізацією, здатності адекватно реагувати на зміни. Розлучені жінки більш дискретно усвідомлюють свій життєвий шлях і декларують зневіру у власні сили. Зафіксовано, що, на відміну від чоловіків, розпад шлюбу призводить до зниження соціального статусу жінки та негативного самосприйняття через невідповідність соціальному штампі жіночого буття [6]. Очевидно, що ці гендерні штампи можуть набувати надмірного значення для жінки при розв'язанні задачі на «Я-потенційне», яку вона ставить перед собою у процесі об'єктивізації досвіду, коли через подію розлучення вона ніби викинута за межі наявних ціннісних орієнтирів, опиняючись у точці біфуркації, із якої виникають виключно два можливих варіанти виходу: трансформація в нову «Я» з прийняттям множинності шляхів розвитку чи відчайдушні спроби відбудувати зламані конструкції. Як зазначає О. Сапогова, особистість безповоротно покидає точку на лінії свого життя, що лежить у бажаній екзистенційній логіці, і назавжди випадає в іншу ймовірнісну площину, в інший діапазон життєвітлення [12, с. 240].

Проведений О. Павленко аналіз виявив, що структура організації життєвого досвіду та видів його інтерпретації впливає на формування перспективи особистості, а отже, на майбутній розвиток. Це підтверджує зафіксовану раніше розвивальну функцію життєвого нарративу, яка полягає у забезпеченні саморозвитку [10, с. 225]. У період кризових ситуацій продуктивна стратегія конструювання досвіду дозволяє виявити значення, що залишалися нерозпізнаними в процесі попереднього життя, і сприяє підйому життєздійснення на новий рівень. У такому випадку досвід можна впевнено назвати корисним [15].

Головною умовою появи нарації є відкритість новому досвіду, що означає усвідомлений дозвіл на проникнення зовнішнього соціального контексту у внутрішній, що так чи інакше вимагає готовності до запуску інтерпретаційних процесів та перебудови смислових структур. У разі відторгнення події відбувається згорання інтерпретаційної активності, відмова від усвідомлення, прагнення до забуття. Часткова чи повна відсутність

інтерпретації може відбуватися через нерозуміння, що робити з власним болем чи стражданням, а також через бажання уникнути подолання перешкод. У такому випадку можна зафіксувати майже повну відсутність внутрішньої нарації, тому життєвий нарратив не формується, а набуває дискретної фрагментарної форми, а нарративний потенціал використовується тільки надоволення поточних потреб. Таким чином особистість втрачає те, що робить її саме особистісною. Стосовно розлучених жінок проблема, що виникає у випадку уникнення осмислення досвіду або невіршеного інтерпретаційного конфлікту при зіткненні з подією розлучення, може виявити себе в екстерналізації негативних почуттів на інших чоловіків, зростанні відчуження та в упередженому ставленні до сфери подружніх стосунків.

Як зазначає Н. Чепелєва, саме відкритість новому досвіду – це базовий параметр особистісного розвитку, який полягає у породженні нового контексту життя та створенні власного смислового простору [11].

Обираючи стратегію конструювання досвіду розірвання шлюбу, жінка звертається до засвоєних в онтогенезі нарративних описових конструкцій, що переважали в її соціальному оточенні. Аналогічно організації лексичного стилю протягом мовленнєвого розвитку відбувається оформлення стратегії, за якою конструюється особистісний досвід.

За останніми дослідженнями нарративного конструювання було експліковано такі основні фази процесу конструювання:

1. *Формування нарації*, яка починається з дитинства без усвідомленого включення особистості та триває все життя. Вона включає такі етапи: пошук зовнішніх лексичних шаблонів, ритуал повторення й закріплення, встановлення відношень між множиною подій, формування цілісних конструктів, узагальнення конструктів [18]. Так, наприклад, розмови батьків, мовленнєві звороти матері відносно батька, інтерпретація чоловічої поведінки жінкою у присутності дівчини, соціальні очікування від чоловіків, реальні сімейні прецеденти, ідентифікаційні персони, сімейні міфи та історії формують закономірності й принципи організації власної подружньої реальності.

2. *Усвідомлення нарративізації та збагачення нарації*, яке виникає в момент осмислення подій і містить оформлення часових, причинних та інтенціональних зв'язків [18]. На цьому етапі жінка здатна створювати власну смислову систему, накладати інтепретаційну рамку на події, аналізувати свої відчуття та потреби, продукувати власні нарративи.

3. *Оволодіння нарративною компетенцією*, що набувається шляхом опанування соціальних прак-

тик та експериментуванням з новими стратегіями нарративного конструювання. На цій фазі жінка, що перебуває в ситуації розлучення, уможливило продуктивну інтерпретацію досвіду з визначення нових траєкторій життєздійснення, розширює смислові контексти, формує нові моделі реінтерпретованої реальності [7; 9; 5].

Таким чином, нарративне конструювання досвіду можна досліджувати в розрізі двох планів: через особливості протікання інтерпретаційних процесів та через рівні здатності до нарративізації досвіду. У нашому дослідженні ми зупинимося на виявленні інтерпретаційних стратегій нарративного конструювання досвіду, оскільки саме характер інтерпретації задає напрям подальших перспектив.

Дослідження жіночих автобіографічних нарративів за допомогою якісних методів і лінгвістичних засобів дозволяє вилучити з текстів специфічні унікальні способи породження нарацій, виявити психологічні чинники вибору тієї чи іншої стратегії нарративного конструювання. Методологічною основою дослідження обрано герменевтичний підхід, вихідними положеннями якого є розуміння тексту як процесу інтерпретації особистого та соціокультурного досвіду.

Для здійснення емпіричного аналізу застосовано авторський методичний інструментарій дискурсивного аналізу тексту «Інтерпретаційна стратегія», процедура якого представляє синтез лінгвістичного аналізу тексту (Ж. Женетт, Т. Кубрак, В. Карасик), за якими експліковано тональність, фокалізацію наратора, інтенціональний план і феноменологічного дискурс-аналізу (Дж. Поттер, С. Тищенко), що передбачає інтерпретацію досвіду функціонування власного «Я» особистості у сфері її внутрішнього світу, відображеного в автобіографічних наративах.

Для здійснення герменевтичного дослідження ми використовували нарративне інтерв'ю, за результатами якого отримали письмове нарративне повідомлення. Вилучений нарратив є результатом особистісної герменевтичної роботи досліджуваного по відношенню до події розлучення.

Ми пропонуємо такі типові стратегії нарративного конструювання досвіду розлучення жінками:

1. «Драматична» стратегія. Інтерпретація події розлучення сприймається як драма, помилка, злам, помилкова активність. Жінка відчуває залежність від ситуації та вимушеність робити вибір. Така реакція може бути на тлі тривалих стосунків у поєднанні з марними спробами змінити чоловіка. Розлучення стало результатом хибного вибору партнера (зловживання чоловіка, сексуальна невірність, насильство). Розірваність зсередини свого світу та себе самого, провинна, самонасильство, самооголення перед іншими ста-

ють характерними ознаками драматичного дискурсу (Т. Вайзер). Увага зосереджена на жалості до себе та дітей, жалю за витрачені роки важкого співіснування. Страх повторення відштовхує перспективи й породжує незворотність щастя. Іntenціональний намір спрямований на пошук допомоги та підтримки через бажання перекинути трохи власного болю на адресата повідомлення. Затягування у ситуацію людей, що поруч, може вказувати на схильність до відмови від відповідальності. Наратив – дифузний, проблемно-насичений, з пригніченою емоційною тональністю. (*«Не розгледіла, молода була, потім терпіла його вихідки та зневагу до мене та дітей», «Було дуже погано, була депресія. Розлучення – це складна річ, відчувається надлом»; «Окрім нього, не помічала інших чоловіків. Перші місяці дуже хотіла, щоб він повернувся, весь час плакала, нічого не їла та не спала»*).

2. «Декларативна» стратегія. «Я-центрована» стратегія. Приховується достовірна інтерпретація події розлучення через внутрішні захисні механізми. У тексті переважає презентація себе як незламного героя життя, що не потребує чоловіків і взагалі нікого для свого щастя. Відбувається відтворення себе як праведного та відчайдушного борця за все краще. Можливе включення фікцій про себе чи подію в цілому впереміш з показовим позитивним настроєм. Є орієнтованість на адресата. Відчувається прихований біль і захисна позиція. Іntenціональний намір – побудова образу для інших та захист самооцінки. Тональність переважно декларативна, з високим емоційним знаком. (*«Мені так краще, і я не боюся жити сама, мені це подобається», «Потрібно довіряти тільки собі, змогла сформуватися як особистість і досягти усього сама»; «Ми були абсолютно різні в усьому – енергетично, в інтересах, у цінностях, у розвитку Душі. Я тонка, чуттєва, вихована і глибока Душа. А він – жорсткий, черствий і неосвічений мужик»*).

3. «Прагматична» стратегія. Розлучення розглядається як черговий життєвий досвід, який викликає порушення побутового комфорту (можливий переїзд, зайві побутові турботи). Перевага віддається вдоволенню власних потреб. Характерними рисами цієї стратегії є впорядкованість думок, лінійність викладання, переважання раціонального та практичного мислення. Іntenціональний намір оповіді – чергове доведення самому собі правильності вибору й перевірка алгоритму обраного виходу із ситуації. Тональність спокійна, врівноважена, з нейтральним емоційним знаком. (*«Фінансова ситуація спочатку була жахлива, зараз поліпшується, але порівняно з попереднім шлюбом у мене точно фінансова нестабільність», «Перші*

місяці більше хвилював захист себе і дитини, зараз суцільно хвилює самореалізація»).

4. «Акузаційна» (обвинувачувала) стратегія. «Він-центрована» стратегія. Фокус спрямований на дії чоловіка, на образи, які він наносив. У тексті переважають аргументовані обвинувачення чоловіка і поряд з цим – усіх чоловіків. Висновок, який зроблено в результаті сумісного проживання: розчарування в житті, зокрема у подружньому досвіді. Власна роль у ситуації не відображена, особисті думки й почуття відверто не висвітлюються. Не допускається сама можливість особистої відповідальності за результати, тому й «немає сенсу торкатися моїх психологічних проблем». Іntenціональний намір зводиться до обґрунтування провини чоловіка і його внеску, який вважається більшим. Відсутність діалогічного мислення залишає жінку на позиції редукованого погляду на подію розлучення. (*«Чоловік випивав, курих на кухні і в спеку, і в морози, не цінував наше з сином здоров'я, нав'язував свою точку зору на все. Засуджував, що всі неправильно живуть і думають, слухав весь час свою маму. А якщо не слухав, та хворобами все одно на себе увагу забирала; ревнував без причин, не довіряв нікому, навіть собі; не любив моїх подруг, не поважав моїх родичів, недобре про них говорив, засуджував їх життя; не підтримував розвиток сина»*).

5. «Аналітична» стратегія. Розлучення сприймається як життєвий урок. Наративне конструювання здійснюється за правилами творення наративу зрілою особистістю, що включає висновки, переоцінку досвіду, знаходження особистісних смислів, прогнозування, виявлення та аналіз причин. Семантичне зважування та постановка питань до самого себе дозволяють виявити нові смислові елементи для подальшого розвитку, закріпитися в новому досвіді. Іntenціональний намір виражає бажання трансформації та перебудови ціннісної сфери для майбутнього сценарію життя. Позиція щодо колишнього чоловіка містить не агресивне ставлення, а навпаки, співчуття, спробу зрозуміти. Цю стратегію обрано як найбільш продуктивний тип наративного конструювання досвіду, що сприяє розширенню власного буттєвого дискурсу та індукує здатність до осмисленого конструювання. (*«В цілому своє сімейне життя вважаю досить щасливим. Висновок про чоловіків: є чудові чоловіки, але потрібно вчасно розібратися, що важливо саме вашому. Як він бачить стосунки та сімейне життя. І робити висновки, чи підходить це вам особисто. Відносно себе: потрібно вчасно і спокійно говорити про свої очікування, висловлювати свою думку і межі, які ніхто по відношенню до мене не може перетинати»*).

Зрозуміло, що представленими стратегіями не вичерпується весь спектр інтерпретацій, тому ми не претендуємо на об'єктивність та завершеність аналізу. Крім того, ми хотіли б звернути увагу на той факт, що в більшості випадків при виборі інтерпретаційної стратегії присутнє відчуття правильності та обґрунтованості життєвої логіки. І чи маємо ми право формулювати систему правил для побудови універсальної інтерпретації, що приведе до зміни моделі світогляду?

Наративізація досвіду не має прямого терапевтичного впливу, вона спонукає до особистісної герменевтики, що стимулює смисловий синтез і породження нових інтерпретаційних хвиль, спонукає до перевірки правил, оцінок, вибору та вможливає усунення протиріч, що виникають під час накладання інтерпретаційних схем. На нашу думку, серед п'яти стратегій («драматична», «декларативна», «прагматична», «акузаційна» та «аналітична») ознаками продуктивності наділені «аналітична» та «прагматична» стратегії, що включає розуміння позицій іншої сторони, інтелектуальне моделювання та зважування, усвідомлення факту вичерпаності минулого досвіду. Загальною характерною ознакою «демонстративної», «декларативної» та «акузаційної» стратегії наративного конструювання є викривлення чи навіть сплюснення реальності внаслідок перетворення оповіді на «тільки про себе» чи «тільки про іншого», акумулюючи наративну енергію тільки в одній площині.

Висновки. Основним засобом конструювання досвіду в межах психолого-герменевтичного підходу є наратив, що являє собою кінцевий продукт текстової репрезентації процесу смислотворення. Наративізація досвіду в період переломних подій дозволяє використовувати кризовий стан як чинник розвитку особистості за умови використання специфічних компетентностей наратора у період активного конструювання досвіду.

Головним механізмом наративного конструювання досвіду є інтерпретація, яка відбувається за умови відкритості досвіду та здатності до інтерпретаційної активності. Закритість новому досвіду та спроби ігнорувати події дезактивують інтерпретаційні процеси та призводять до психологічної збідності. Відрефлексована ж інтерпретація дозволяє використовувати досвід на наступних етапах життєздійснення, перетворюючи його у потенційний ресурс. Загострення потреби в переосмисленні досвіду припадає на період перебування в обставинах, що є винятком серед звичних життєвих подій, до яких можна віднести розірвання шлюбу, що є важкою психологічною травмою саме серед жінок.

Залежно від психологічних особливостей кожна жінка схильна обирати певний тип інтер-

претаційної стратегії, який видається їй логічно обґрунтованим в межах її життєвого випадку. Ми визначили п'ять типових стратегій наративного конструювання досвіду розлучення («драматична», «декларативна», «прагматична», «акузаційна» та «аналітична»), кожна з яких характеризує сформованість метакогнітивних процесів, які ми вважаємо доцільним розкрити на наступних етапах дослідження.

Під час аналізу автонаративів з'ясувалося, що психологічні особливості жінки щодо відтворення певних подій чи епізодів та їх інтерпретація, а також описування переживань і внутрішніх станів можуть служити орієнтирами

для окреслення напрямів психотерапевтичної роботи у посттравматичний період розлучення. Дослідження індивідуалізованого характеру відтворення досвіду за допомогою відповідних мовних засобів сприяє виявленню ідеологічного контексту та дискурсивних функцій мови певної соціальної групи, що може використовуватися у подальших дискурсивних і наративних дослідженнях. Таким чином, вивчення інтерпретаційних процесів наративного конструювання досвіду особистості – це новий крок у пізнанні суб'єктивної реальності людини об'єктивними засобами через виявлення інтерпретаційних схем і конструктивних елементів досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. II: Психологічна герменевтика. Випуск 12. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. С. 144.
2. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. М., 1975. С. 403–404.
3. Бурмистрова Е.В. Система оказания психологической помощи в кризисной ситуации. Психол. наука и образование, 2003. № 3. С. 16–24.
4. Гуцол С.Ю. Наратив як провідна дискурсивна практика самопроекування особистості. Наука і освіта, 2016. № 11/СХХХХХІІ. С. 35–42.
5. Гуцол К.В. Теоретико-методологічні основи дослідження наративної компетентності особистості. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. II: Психологічна герменевтика. Київ, Житомир, 2017. Вип. 10. С. 167–185.
6. Донець О.І. Сімейний статус жінки як чинник її самосприйняття. Психологічні перспективи. Спец. вип. Проблеми кіберагресії. Луганськ : Промдрук, 2012. Т. 1. С. 30–39.
7. Женетт Ж. Фигуры. Том I-II. Москва : Изд-во им. Сабашниковых, 1998. 472 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/310735/> (дата звернення: 28.09.2020).
8. Зайцева Ю.Е. Я-нарратив как инструмент конструирования идентичности: экзистенциально-нарративный подход. Вестник СПбГУ. Сер. 16. 2016. Вып. 1. С. 118–136.
9. Карасик В.И. Языковые ключи. Москва : Гнозис, 2009. 406 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/462305/>(дата звернення: 05.10.2020).
10. Клементьева М.В. Биографическая рефлексия как ресурс профессионально-личностного развития студентов-психологов. Образовательные технологии. 2015. № 4. С. 103–110.
11. Кубрак Т.А. Речевое выражение самопрезентации и его место в структуре дискурса. Вестник РГУ им. И. Канта. Педагогические и психологические науки, 2008. Вып 11. 40–47 с. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rechevoe-vyrazhenie-samoprezentatsii-i-ee-mesto-v-intentsionalnoy-strukture-diskursa/viewer> (дата звернення: 18.04.2020).
12. Леонтьев Д.А. Смыслообразование и его контексты: жизнь, структура, культура, опыт. Мир психологии. 2014. № 1. С. 104–117.
13. Нуркова В.В. Автобиографическая память: «сгущения» в субъективной картине прошлого. Психологический журнал. 2005. № 2. С. 22–32.
14. Нуркова В.В., Днестровская М.В., Михайлова К.С. Культурный жизненный сценарий как динамическая семантическая структура (ре)организации индивидуального жизненного опыта. Психологические исследования. 2012. № 5(25). URL: http://psystudy.ru/index.php/num/2012v5n2_5/734-nourkova25.html (дата звернення: 15.01.2021).
15. Орап М.О. Мовленнєва компетентність як структурний елемент мовленнєвої організації суб'єкта: теоретичний аналіз. Психолінгвістика. 2009. Вип. 4. С. 81–89.
16. Павленко О.В. Інтерпретація досвіду у формуванні перспективи особистості. Актуальні проблеми психології, 2019. Т. VII. Вип. 41. 225 с. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v7/i47/21.pdf> (дата звернення: 17.02.2021).
17. Самопроекування особистості у кризових життєвих обставинах / Н.В. Чепелева // Особистість в умовах кризових викликів сучасності : Матеріали методологічного семінару НАПН України

- (24 березня 2016 року) / За ред. академіка НАПН України С.Д. Максименка. К., 2016. [629 с.]. С. 28–34 (дата звернення: 10.03.2021).
18. Сапогова Е.Е. Лабиринты автобиографии: экзистенциально-нарративный анализ личных историй. Спб. : Алетейя, 2017. 364 с.
 19. Сосіс Л.В. Особливості усвідомлення власного досвіду жінками, які потребують психологічної допомоги : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України Київ. 2010.
 20. Тищенко С.П. Феноменологічний досвід особистості у словесному вираженні: інтерпретація автобіографічних наративів. Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2010. Вип. 38. С. 306–335.
 21. Чепелева Н.В., Рудницкая С.Ю. Дискурсивные технологии самопроектирующейся личности. *Psycholinguistics*, 2019. Вип. 25(1). 363–383. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 06.02.2021).
 22. Чепелева Н.В. Розуміння – Інтерпретація – Тлумачення. Технології розвитку інтелекту. 2017. Т. 2. Вип. 6(17). URL: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/301 (дата звернення: 08.02.2021).
 23. Berger P.L., Luckmann T. *The Social Construction of Reality. A Treatise on sociology of Knowledge*. 1966.
 24. Brockmeier J., Harré R. (2001). Narrative: Problems and promises of an alternative paradigm. In J. Brockmeier & D. Carbaugh (Eds.), *Studies in narrative. Narrative and identity: Studies in autobiography, self and culture* (p. 39–58). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/sin.1.04bro>.
 25. Bruner J. (1987). Life as Narrative. *Social Research*. 54(1). P. 11–32.
 26. Crossley M.L. *Introducing narrative psychology. Self, trauma and the construction of meaning* / M.L. Crossley – Open university press. – Philadelphia, 2000.] http://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/5127/2/Chapter_1_Michelle_Crossley.pdf.
 27. Habermas T., Bluck S. Getting a life : the emergence of the life story in adolescence. *Psychological Bulletin*. 2000, Vol. 126 (5). P. 748–769.
 28. Giddens A. *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age* / A. Giddens. Cambridge, 1991.
 29. McAdams D.P. (2008). Personal narratives and the life story. In O. John, R. Robins & L. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (3rd ed.), (p. 242–262). New York : Guilford Press.
 30. Mealier A.-I. Pointeau G. Narrative Constructions for the Organization of Self Experience: Proof of Concept via Embodied Robotics, *ecollection* 2017h. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28861011/>.
 31. Ochs E. *Stories that step into the future* / E. Ochs // *Sociolinguistic perspectives on register* / ed. by D. Biber, E. Finegan. Oxford, 1994.
 32. Potter J. *Representing reality: Discourse, rhetoric and social construction*. L. : Sage, 1997.
 33. Sarbin T.R. *Narrative Psychology: The Storied Nature of Human Conduct*. New York : Praeger, 1986. P. 114.

REFERENCES

1. Aktual'ni problemy psihologii [Actual problems of psychology] (2020): Works of the Institute of Psychology named GS Kostiuk NAPS of Ukraine. T. 2. *Psihologichna germeneytyka*, issue 12. Zhitomir. 144 [in Ukrainian].
2. Bahtin M.M. (1975). *Voprosy literatury i estetiki* [Literary and aesthetic tasks]. Moscow. 403–404 [in Russian].
3. Burmistrova E.V. (2003). *Sistema okasaniya psihologicheskoy pomoschi v krisisnoj situacii* [Giving help system in a crisis situation]. *Psyhol. nauka i obrasovaniye*, issue 3. 16–24 [in Russian].
4. Gutsol S.J. (2016). *Narativ jak providna diskursivna praktika samoproektuvannja osobystosti* [Narrative as a leading discursive practice of self-design of personality]. *Nauka i osvita*, issue 11. 35–42 [in Ukrainian].
5. Gutsol S.J. (2017). *Teoretiko-metodologichni osnovy doslidzhennja naratyvnoi kompetentnosti osobystosti* [Theoretical and methodological foundations of personality narrative competence research]. *Aktual'ni problemy psihologii: Works of the Institute of Psychology named GS Kostiuk NAPS of Ukraine*. T. 2. *Psihologichna germeneytyka*, issue 10. Zhitomir. 167–185 [in Ukrainian].
6. Donets O.I. (2012). *Simejnyj status zhinky jak chynnyk ii samopryjnjattja* [Marital status of a woman as a factor of her self-acceptance]. *Psychologichni perspektyvy. Spec.issue. Problemy kiberagresii*. Lugansk : Promdruck. T. 1. 30–39 [in Ukrainian].

7. Zhennet Zh. Figury [Figures]. Tome I-II. Moscow : Publ. named Sabashnikovs, 1998. 472 c. Retrived from: <https://www.twirpx.com/file/310735/> [in Russian].
8. Zaytseva Yu.Ye. (2016). Ya-narrativ kak instrument konstruirovaniya identichnosti: ekzistentsialno-narrativnyy podkhod [Self-Narrative as a tool for identity design]: An Existential-Narrative Approach]. Vestnik SPbGU – Saint-Petersburg University bulletin, 16(1), 118–136 [in Russian].
9. Karasik V.I. (2009) Jazikovije kljuchi [Language keys]. Moscow : Publ. Gnozis, 406 c. Retrived from: <https://www.twirpx.com/file/462305/> [in Russian].
10. Klementeva M.V. (2015). Biographicheskaja reflexija kak resurs professionalno- lichnostnogo razvitia studentov-psihtologov [Biographical reflection as a resource for the professional and personal development of psychology students]. Obrazovatel'nyje tehnologii, 4, 103–110.
11. Kubrak T.A. (2008). Rechevoje vyrazhenije samoprezentacii i ego mesto v structure diskursa [Speech expression of self-presentation and its place in the structure of discourse]. Vestnik RGU im. Kanta. Pedagogicheskije i psihologicheskije nauki – Bulletin of the RGU named E. Kant. Pedagogical and psychological sciences, issue 11. 40–47. Retrived from: <https://cyberleninka.ru/article/n/rechevoe-vyrazhenie-samoprezentatsii-i-ee-mesto-v-intentsionalnoy-strukture-diskursa/viewer> [in Russian].
12. Leontyev D.A. (2014). Smysloobrazovaniye i yego konteksty: zhizn, struktura, kultura, opyt [Sense formation and its contexts: life, structure, culture, experience]. Mir psihologii – The world of psychology, 1, 104–117 [in Russian].
13. Nurkova, V.V. (2005). Avtobiograficheskaja pamjat': "sguschenija" v cub'ektivnoj kartine proshlogo [Autobiographical memory: "condensations" in the subjective picture of the past]. Psihologicheskij zhurnal, issue 2. 22–32 [in Russian].
14. Nurkova V.V., Dnestrovskaja M.V., Mihajlova K.C. (2012). Kulturnyj zhiznennyj czenarij kak dinamičeskaja semanticheskaja stuktura (re)organizacii individual'nogo zhiznennogo opyta [Cultural life scenario as a dynamic semantic structure of (re) organization of individual life experience]. Psychological research, issue 5(25). Retrived from: <http://psystudy.ru/index.php/num/2012v5n25/734-nourkova25.html> [in Russian].
15. Orap M.O. (2009). Movlennjeva kompetentnist' jak struktornyj element movlennjevoji organizacii cub'jekta: teoretychnyj analiz [Speech competence as a structural element of the subject's speech organization: a theoretical analysis]. Psycholinguistics, issue 4. 81–89 [in Ukrainian].
16. Pavlenko O.V. (2019). Interpretacija dosvidu u formuvanni perspektivi osobystosti [Interpretation of experience in shaping the perspective of personality]. Aktual'ni problemy psihologii. Actual problems of psychology, 7(41). 225 [in Ukrainian].
17. Samoproektuvannja osobystosti u diskursivnomu prostori [Selfdesigning personality in a discursive space]. Chepeleva N.V. (Ed.) Kyiv : Pedagogichna dumka, 2016. 232. Retrived from: <http://lib.iitta.gov.ua/704560/> [in Ukrainian].
18. Sapogova E.E. (2017). Labirynty avtibiographii: existenzialno-narativnyj analiz lichnykh istorij [Autobiography Labyrinths: An Existential Narrative Analysis of Personal Stories]. Sankt-Peterburg : Aleteya. 364 c. [in Russian].
19. Sosis L.V. (2010). Osoblivosti usvidomlennja vlasnogo dosvidu zhinkamy, jaki potrebujut' psihologichnoji dopomogy [Features of the assimilation of women personal experience who require psychological assistance]: Phd dissertation abstract of the Institute of Psychology named GS Kostyuk NAPS of Ukraine [in Ukrainian].
20. Tischenko S.P. (2010). Fenomenologichnyj dosvid osobystosti u slovesnomu vyrazheni: interpretacija avtobiografichnykh naratyviv [Phenomenological personal experience of the verbal turn: interpretation of autobiographical narratives]. Works of the Institute of Psychology named GS Kostyuk NAPS of Ukraine, 2010. issue 38. C. 306–335 [in Ukrainian].
21. Chepeleva N.V., Rudnic'ka S.Ju. (2019) Diskursivnie tehnologii samoproektirujusshejsja lichnosti [Discursive Technologies of Self-Designing Personality]. Psycholinguistics, issue 25(1). 363–383. Retrived from: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/> [in Ukrainian].
22. Chepeleva N.V. (2017). Rozuminnia-Interpetaciiia-Tlumachennia [Understanding-Interpretation- Explication]. Tehnologii rozvytku intelektu. Technologies of intellect development. T. 2. 6(17). Retrived from: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/301 [in Ukrainian].
23. Berger P.L., Luckmann T. The Social Construction of Reality. A Treatise on sociology of Knowledge. 1966.
24. Brockmeier J., Harré R. (2001). Narrative: Problems and promises of an alternative paradigm. In J. Brockmeier & D. Carbaugh (Eds.), Studies in narrative. Narrative and identity: Studies in autobiography, self and culture (p. 39–58). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/sin.1.04bro>.

25. Bruner J. (1987). Life as Narrative. *Social Research*. 54(1), 11–32.
26. Crossley M.L. (2000) Introducing narrative psychology. *Self, trauma and the construction of meaning* / M.L. Crossley. Open university press. Philadelphia. Retrived from: http://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/5127/2/Chapter_1_Michelle_Crossley.pdf.
27. Habermas T., Bluck S. (2000) Getting a life: the emergence of the life story in adolescence. *Psychological Bulletin*. Vol. 126 (5). 748–769.
28. Giddens A. (1991) *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age* / A. Giddens. Cambridge.
29. McAdams D.P. (2008). Personal narratives and the life story. In O. John, R. Robins & L. Pervin (Eds.). *Handbook of personality: Theory and research* (3rd ed.), (p. 242–262). New York : Guilford Press.
30. Mealier A.-I. Poiteau G. (2017) Narrative Constructions for the Organization of Self Experience: Proof of Concept via Embodied Robotics, ecollection. Retrived from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28861011/>.
31. Ochs E. (1994). *Stories that step into the future* / E. Ochs // *Sociolinguistic perspectives on register* / ed. by D. Biber, E. Finegan. Oxford.
32. Potter J. *Representing reality: Discourse, rhetoric and social construction*. L. : Sage, 1997.
33. Sarbin T.R. (1986). *Narrative Psychology: The Storied Nature of Human Conduct*. New York : Praeger. 114.